

Consueta del misteri de la gloriosa santa Àgata

Anònim

Edició a cura de Francesc Massip i Pep Vila

Difusió del patrimoni dramàtic dels Països Catalans

La col·lecció «Repertori Teatral Català» aplega textos del patrimoni dramàtic català de tots els temps. L'objectiu de la col·lecció és posar a l'abast de tothom textos —clàssics o contemporanis— que no es troben fàcilment al circuit comercial. Cada volum, que pot contenir una o diverses peces, ha estat curat per un especialista i compta amb un breu estudi introductori. Les obres s'editen digitalment —en lliure accés— al RedIT (Reservori Digital de l'Institut del Teatre), però també es poden adquirir en paper (procés d'impressió a demanda) al web de la Llibreria de la Diputació de Barcelona.

La col·lecció «Repertori Teatral Català» és un dels projectes del PRAEC (Projecte de Recerca de les Arts Escèniques Catalanes), impulsat per l'Institut del Teatre de Barcelona en col·laboració amb la Xarxa Vives d'Universitats i l'Institut d'Estudis Catalans. El PRAEC té l'objectiu de rellegir i difondre tant la pràctica escènica com el patrimoni dramàtic dels Països Catalans, en tots els seus gèneres i manifestacions.

Imatge de coberta:

© Arxiu Fotogràfic Pau Barceló.

Escena Digital de Catalunya. MAE. Institut del Teatre.

Representació de santa Àgata. Dia del Museu.

Capella de Santa Àgata, 5 de febrer de 1969.

Consueta del misteri de la gloriosa santa Àgata

Anònim

Edició a cura de Francesc Massip i Pep Vila

Repertori Teatral Català

Primera edició: juny de 2026

© de la curació: Francesc Massip i Pep Vila

© d'aquesta edició: Institut del Teatre, 2026

© de la imatge de coberta: © Arxiu Fotogràfic Pau Barceló.

Escena Digital de Catalunya. MAE. Institut del Teatre.

Representació de santa Àgata. Dia del Museu.

Capella de Santa Àgata, 5 de febrer de 1969

Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona

Direcció general: Núria Plana Eguía

Plaça de Margarida Xirgu, s/n

08004 Barcelona

www.institutdelteatre.cat

Direcció de la col·lecció: Carles Batlle

Edició i revisió: Marta Borrás i RE&MA12

Disseny de col·lecció i maquetació: Txeni Gil

Coordinació de la producció: Subdirecció d'Imatge Corporativa
i Promoció Institucional de la Diputació de Barcelona

Impressió: Departament de Reproducció Gràfica
de la Diputació de Barcelona

ISBN: 978-84-10278-75-2

DL: B 6903-2026

**Institut
del Teatre**

**Diputació
Barcelona**

Edicions

Continguts

7 Pròleg

14 Bibliografia bàsica

17 ***Consueta del misteri
de la gloriosa santa Àgata***

Pròleg

De les dotze peces hagiogràfiques conservades del teatre tardomedieval català, només una es dedica a una heroïna femenina: santa Àgata, malgrat que ordes, gremis i confraries de l'època eixien a la Processó de Corpus amb «entremesos» més o menys desenvolupats dedicats a santes que exhibien els seus símbols, i la Barcelona de 1481 va organitzar una representació on apareixia la personificació de la patrona, santa Eulàlia, per rebre la reina Isabel al portal de Sant Antoni i adreçar-li les queixes de la ciutat delmada per la guerra, alhora que li lliurava la claus del cap i casal, d'acord amb un ritual consuetudinari.

La *Consueta del misteri de la gloriosa santa Àgata* va ser descoberta i editada per Nolasch del Molar (El Molar, Priorat, 1902-Barcelona, 1983), nom religiós del frare caputxí Daniel Rebull i Muntanyola, que ingressà a l'ordre dels Caputxins el 1918 i va ser ordenat sacerdot el 1926.

Descripció del manuscrit i procedència

Nolasch del Molar va publicar la *Consueta de Santa Àgata* a la revista *Pyrenne* d'Olot (1953). Llavors aquest religiós s'estava al convent dels Caputxins de la capital de la Garrotxa. En el moment d'editar-la, no diu d'on la va treure: «Però ara únicament podem i sabem dir que ha comparegut vora els Pirineus.» (Nolasch, 1953, p. 1536).¹ Encara que sense proves concloents, la *Consueta de santa Àgata*, així com l'altra que va descobrir i publicar, la *Consueta de sant Eudald* (1954), podrien haver sortit del monestir o d'algun altre arxiu de Sant Joan de les Abadesses. En aquells moments, no hi havia, però, catàleg de manuscrits ni cap registre del fons que acredités aquesta pertinença. Sabem que una altra obra important d'aquest arxiu és en l'actualitat a la Biblioteca de Catalunya. L'arxiver del monestir, Mn. Josep Masdeu, la va lliurar al musicòleg Higiní Anglès, el fons personal del qual es va incorporar a l'arxiu musical de la biblioteca. Es tracta del bifoli mal anomenat *Cançoner de Sant Joan de les Abadesses* (ms. 3871 de la BnC), que conté quatre peces amb notació musical i que mai no va constituir un cançoner (Riquer i Gómez Muntané, 2003).

¹ Una mica abans afirmava: «Res no sabríem dir sobre qui escriví aquest manuscrit i on es degué representar aquest “misteri”, encara que per ara hàgim de suposar-lo nat vora els Pirineus, deçà» (*ibid.*, p. 1534).

El manuscrit de santa Àgata es conserva actualment al fons Nolas del Molar de l'Arxiu dels Caputxins de Catalunya i Mallorca, al convent de Sarrià, a Barcelona, i agraïm a l'arxiver fra Valentí Serra de Manresa les facilitats per la seva consulta. Consta de 8 folis de paper, de 221 x 146 mm. Els noms dels personatges figuren folgadamment al marge esquerre dels folis, al costat dels versos que els corresponen. És en mal estat per taques de mullena. La humitat ha afectat part del foli 7, i encara més el 8. Manca el final de l'obra. Es conserven 485 versos, els darrers molt mutilats, amb la mètrica típica del drama català medieval: les noves rimades (octosíl·labs apariats).

Per algunes correccions que hi ha en el text, dona la impressió que aquesta transcripció és l'original de la peça o un text preexistent molt avançat de la redacció final. En el fons Nolas (O. M. Cap.) hi ha altres obres manuscrites, garrotxines i d'altres indrets, de les quals tampoc no en coneixem la procedència.

El 1957 Josep Romeu i Figueras la va publicar, estudiada i anotada, als volums I i II del *Teatre hagiogràfic*. En aquella avinentesa, contra la política editorial establerta per Josep Maria de Casacuberta, va publicar-la sense haver vist l'original que estava en poder de Nolas del Molar i que no deixava consultar-la. Es va refiar de la seva edició. Ignorem si entre Nolas del Molar i Josep Romeu hi hagué correspondència o relació telefònica sobre aquest tema. Llavors Romeu feia treball de camp al Ripollès i la Garrotxa en la recollida de materials folklòrics sobre el mite del Comte Arnau.

Santa Àgueda o Àgata, una visió etnològico-simbòlica

Àgata de Sicília o Àgueda (Catània, Sicília, c. 231 - c. 251) hauria estat una jove que va morir com a màrtir durant els primers temps del cristianisme. És venerada com a santa en tota la cristiandat; la seva festivitat és el dia 5 de febrer, i és la patrona de les dones, constituint una de les festes d'inversió del cicle hivernal, eco llunyà de les Matronàlia romanes o d'altres precedents del món arcaic, en què es capgiraven els rols socials. En molts pobles de cultura mediterrània, era una jornada en què les dones s'emparaven de l'espai públic: tocaven campanes a rebat, encenien una foguera i organitzaven un ball en cercle exclusiu, on els mascles no hi podien intervenir, a risc d'endur-se una atzagaiada. Es disfressaven d'home, feien gran tabola pels carrers, entraven a la taverna, fumaven, empinaven el colze i representaven facècies. A Bot (Terra Alta) es denomina la festa

de les Àgudes i les dones empoderades esdevenen protagonistes de la festivitats i es fan servir un dinar o berenar pels homes, igual que a Flix i a Riba-Roja (Ribera d'Ebre) on s'anomenen les dacteres o santagderes, car la patrona es designa santa Agda.² En terres lleidatanes aquell dia les dones deixaven les feines domèstiques als homes de la casa que s'havien d'arromangar (Amades, 1950-1956, I, p. 727, 735).

D'Àgata, com de la majoria dels sants tardoantics, se'n coneixen poques dades que puguin donar-se per certes. El nom prové del grec *Ἀγαθή* (*Agathe*), derivat al seu torn d'*ἄγαθος* (*agathos*), 'bo'.³ Segons el llegendari, va néixer a Catània, on va morir cap al 251, durant les persecucions de Deci. És una de les set dones, fora de la Mare de Déu, commemorades pel nom en el cànon de la missa catòlica.

La seva llegenda escrita prové d'un dels documents més antics dels *Acta martyrum* on es descriuen les habituals escenes d'interrogatoris, coaccions idolàtriques, tortures, resistència a renunciar a la fe i martiri. Segons la *Legenda aurea* de Jacopo da Voragine (c. 1264), Àgata havia consagrat la seva virginitat a Déu i va rebutjar les propostes amoroses d'un cònsol romà, Quincià. Aquest, com a revenja, la va perseguir i la va condemnar per cristiana. Es va negar a fer sacrificis als ídols pagans, fent servir arguments filosòfics i racionals; davant d'això, Quincià la va fer torturar: el turment va consistir a amputar-li les mamelles. Sant Pere, però, se li aparegué a la presó i la va guarir de les ferides. Després de diversos interrogatoris i turments, va ser condemnada a morir: va ser posada nua sobre un llit de carbó incandescent. Llavors es va desfermar un terratrèmol que va fer caure un mur sobre els consellers de Quincià. La noia va retre l'esperit a la presó.

La santa siciliana ha estat relacionada amb Afrodita, la deessa de l'amor i la bellesa, una filiació sorprenent, harmoniosa i profícu. Segons la mitologia grega Afrodita, nascuda de la unió del blanc i del roig, va estimar Adonis, símbol de la vegetació. Afrodita quan corria per socórrer Adonis, ferit de mort per un senglar, es va clavar

2 Vegeu la web festes.org: «Festes de Santa Àgueda. La festa de les dones», de Manel Carrera.

3 En grec actual *ἄγαθος*, -ή, -ό vol dir 'càndid', 'ingenu', 'bon jan', però també 'curtet de gambals'...

al peu una espina (o es va esgarrapar amb uns esbarzers) i la sang que en fluï va convertir les roses blanques en vermelles. També es diu que de l'hemorràgia d'Adonis nasqueren les anemones, flor vernal i efímera per excel·lència. Un elegíac grec deia que «La sang infanta les roses i de les llàgrimes neixen les anemones». Afrodita intervé en l'arribada de la primavera, i la llegenda la relaciona amb aquests dos colors. Segons Bianquis el mite grec il·lustra en realitat la visita de santa Àgata a Afrodísia, l'alcalvota que, per ordre de Quincià, prova de prostituir Àgata. La rosa blanca simbolitza la verge i la rosa vermella la menstruació o la sang. Ser enviada a una dona anomenada Afrodísia per sotmetre's a una violació ritual és sinònim de convertir roses blanques en roses vermelles. La missió d'Afrodísia és, de fet, desflorar la jove Àgata. Superposant el mite grec al martiri de santa Àgata, se'ns aclareixen alguns elements d'aquesta història. La rosa és aquí la flor vermella, la sang de la pèrdua de la virginitat (Bianquis-Gasser 1993: 179). És per aquest tema, que la rosa vermella, el símbol de la sang que raja dels seus pits, apareixen sovint en la iconografia que representa santa Àgata.

Recordem que Quincià no se'n va sortir del seu propòsit de forçar Àgata, que va preferir, tot i els perills, conservar la seva virginitat. Com a càstig va ordenar que li tallessin els pits. La resposta de la santa fou que com s'atrevia el tirà a arrencar d'una dona «les coses que tu has mamades en lo cos de ta mare?». És per això que santa Àgata és també la patrona de les mainaderes, de les dones que alleten, les mares que crien infants. Els bitllets de santa Àgata (*agathazettel*), manuscrits o impresos, beneïts el dia de la santa, eren clavats a les portes de les cases i estables per protegir homes i bèsties.

El rei Martí l'Humà es va fer portar de Sicília una relíquia de santa Àgata per a la capella del palau Reial Major de Barcelona. La considerable veneració que es va guanyar va fer que la capella palatina li fos dedicada i esdevingué capella de Santa Àgata (1601). A la ciutat existia una confraria de devots fundada per l'emperador Carles, segons les *Cobles de la gloriosa verge y màrtir santa Àgatha*.

Santa Àgata i Sant Joan de les Abadesses

Avui santa Àgata és invocada per les dones per demanar-li protecció davant els maltractaments i el càncer de pit. L'*agathol* o bàlsam de santa Àgata s'utilitza contra inflamacions de la pell, picors i cremades. En èpoques més reculades, era patrona dels campaners i

de les bugaderes, advocada contra els terratrèmols, els incendis i les erupcions volcàniques. La tradició explica que després de la mort de la santa el volcà Etna va entrar en erupció (any 252). Amb la intervenció de la santa, la lava que estava a punt de devorar la seva ciutat es va deturar. Des de llavors és la patrona de Catània i de l'illa de Sicília.

La viles d'Olot, de Sant Joan, i altres pobles de la Garrotxa, del Ripollès i del Conflent, van haver de superar diverses adversitats com un «molt gran e fort» terratrèmol el 2 de febrer de 1428, conegut com el sisme de la Candelera. A Sant Joan esfondrà el campanar, el cimbori i el claustre romànic del monestir, així com el pont romànic original i diversos edificis. Avui encara el recorden amb un repic de campanes cada any per santa Àgata. Si llegim les actes i resolucions de la comunitat de Sant Joan de les Abadesses en època moderna (1630-1859), fornides per Joan Ferrer, ens adonem que des de mitjan segle XVII hom celebrava aquesta festivitat amb una processó «per la vila». El 4 de febrer de 1698, la vigília de la santa, s'anota: «[...] vingueren los cònsols a demanar la professó de santa Àgata; se resolgué no fer-la suposat no podia anar per los carrers per ocasió dels glaços y la neu». Aquest inconvenient no trigà a resoldre's de manera que, el 1802, «se demanà de part de l'Ajuntament la professó de Santa Àgata, y se acordà com se acostuma: si fa bo per los carrers, si no per los claustros» (Ferrer i Godoy, 2013, I, 32-33, 401, 437, 447; II, 694).

Ignorem quins elements religiosos i profans desfilaven en aquesta processó, ni quina simbologia mostrava. Entra dintre de la lògica que un escriptor de Sant Joan, versat en retòrica, coneixedor de la història sagrada i les llegendes de sants, a mitjan segle XVI escrigués aquesta peça de teatre hagiogràfic, segons els procediments del moment, arrelada en l'imaginari col·lectiu. Nolasc va descriure un missal olotí de 1485 (Molar, 1950), en el qual hi ha relacionat el culte particular donat a santa Àgata a la ciutat d'Olot.

L'obra

Per regla general aquests tipus d'obres hagiogràfiques medievals s'inspiren en la *Legenda aurea*, que en aquesta consuetud l'anònim autor glossa i recrea amb expressives amplifacions, sense elements meravellosos, llevat de la figura de sant Pere. Ben al contrari, no s'està d'introduir-hi una línia de teatre profà, realista, amb uns plantejaments que, com diu Josep Romeu, sobten en el gènere a Catalunya. Es tracta d'una de les obres més destacades del nostre

segle XVI perquè va més enllà de les fonts tradicionals, i perquè introdueix elements seculars en voga. Els personatges femenins hi tenen molta importància, sobretot quan la santa és reclosa en un bordell per ordre de Quincià, que demana ajuda a l'alcalde Afrodísia per tal que la corrompi, i no s'està de comparar les seves habilitats amb «lo saber de Celestina» (vers 192). L'evocació de la Celestina és remarcable pel ressò de la comèdia humanística, considerada el primer exemple de literatura renaixentista castellana. Pensem que la *Comedia de Calitxo y Melibea* s'edita a la ratlla de 1500, i d'ençà se'n constata el gran èxit editorial. La protagonista no és tant Melibea (ni Calitxo), com Celestina, que aviat es va erigir en arquetip literari de rufiana i va passar a designar la dona que concertava trobades amoroses i encontres eròtics il·lícits. En el nostre text la proxeneta s'anomena Afrodísia, un renom ben escollit d'acord amb la naturalesa del personatge, i regenta el bordell amb les seves tres filles prostitutes. Cal destacar que la reducció a tres de les nou filles que l'acompanyen en la *Llegenda àuria* podria estar relacionada amb l'evocació del prostíbul de Celestina que freqüenten les seves dues afillades, les meques Elicia i Areusa.

El fet que la santa sigui conduïda a una bagasseria per tal de doblegar la seva resistència als desitjos de Quincià és un altre destacat motiu que ja apareixia a la representació occitana de santa Agnès (segle XIV) que és menada al prostíbul per ordre del prefecte Simproni perquè es nega a adorar els ídols i a accedir als requeriments del seu fill Apodixes (Jeanroy, 1931).

Cal destacar també l'escena del jove seductor que Afrodísia envia per pervertir Àgata: el dramaturg amplifica la llegenda i construeix un diàleg vibrant i ple de tensió, dramàticament molt eficaç. Si el jove s'adreça a la donzella amb un to que recorda l'amor cortès, Àgata s'hi revincla i l'envia al diable. L'enteresa d'Àgata recorda la de Maria en certa representació de l'Anunciació (Florència, 1439), que, salvant les distàncies, reacciona amb hostilitat davant la irrupció d'un jove desconegut amb proposicions que la verge no entén fins que s'identifica com l'àngel Gabriel que li anuncia l'encarnació (Massip, 1997, p. 43). La inexorabilitat amb què aquestes dones aparentment febles rebutgen els intrusos no deixa cap dubte sobre la seva integritat moral, de manera que serveixen d'exemple per a ser imitat pel públic femení i com a element dissuasiu pel masculí (Massip; Kovács, 2017, p. 343).

Escenificació

La representació d'aquesta obra podria haver tingut lloc o bé a l'interior d'una església (Quirante, 1994) o en una plaça prou gran per encabir-hi un escenari múltiple amb, com a mínim, quatre llocs escènics: el cadafal de Quincià (en representació del poder mundà) en contrast amb la casa humil de la santa (com a símbol de la fe), al costat del prostíbul d'Afrodísia i de la presó (els dos espais en què la santa està retinguda com a presonera).

L'obra no presenta ni una sola indicació musical, com era habitual en el teatre tardomedieval, i sembla que havia de ser íntegrament recitada, un tret de modernitat incontestable. Tanmateix els personatges del drama manquen de caracterització interna, les seves accions són unidireccionals i es mantenen inalterats al llarg de l'obra. Aquests trets són comuns en el teatre de l'edat mitjana, com també és medieval el final del drama en què santa Àgata ha de suportar una sèrie de tortures terribles, simulades de la manera més realista possible, amb l'usual desplegament de trucs escènics.

En tot cas, de tots els personatges de l'obra, només la santa, sola a la presó, té vida interior: és l'única que pronuncia monòlegs, tot i que sigui en clau medieval, és a dir, en forma de pregàries. La solitud de la protagonista li atorga intimitat, un concepte que s'adiu a l'afermament de l'individualisme propi de l'edat moderna.

Bibliografia bàsica

AMADES, Joan. *Costumari Català*. Barcelona: Salvat, 5 vols, 1950-1956.

ANÒNIM. *Cobles de la gloriosa y màrtir santa Àgatha, fetes per los devots y Confreres de dita gloriosa Santa, la Confraria de la cual està fundada en la Capella sita en la plasa del Rey de la present Ciutat de Barcelona*. Barcelona: Miquel & Tomàs Gaspar, baixada de la Presó, s.a.

ANÒNIM. *Goigs de la gloriosa verge y màrtir Santa Àgata, que se venera ab professó annual en la insigne iglésia col·legiata de Sant Joan las Abadesses, Bisbat de Vich*. Vic: en la oficina de Ignasi Valls, [BdC Goigs 91/46], 1833.

BIANQUIS-GRASSE, Isabelle. «La légende de sainte Agathe : le feu, le sang, le lait». *Revue des sciences sociales de la France de l'Est*, 20, 1993, p. 178-183.

DA VARAZZE, Iacopo. *Llegenda àuria*, edició del manuscrit de Vic del segle xv a cura de Nolasco Rebull [Daniel Rebull i Muntanyola]. Olot, 1976.

DA VARAZZE, Iacopo. *Vides de sants rosselloneses [VSR]*, ed. de Charlotte S. Maneikis Kniazzezh i Edward J. Neugaard, amb aportacions de Joan Coromines, 3 vols. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977.

DA VARAZZE, Iacopo. *Flos sanctorum [FS] o Vides dels sants pares. Legenda aurea en català*, ed. de Marinela García Sempere; Antoni Mas i Miralles; Joan M. Perujo Melgar, vol. 1-2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2022, p. 165-172.

FERRER GODOY, Joan. *Actes i resolucions Sant Joan de les Abadesses en època moderna 1630-1859*, 2 vols. Barcelona: Fundació Noguera, 2013.

JEANROY, Alfred (ed.). *Le Jeu de sainte Agnès. Drame provençal du xive siècle*, París: Champion, 1931, p. 16.

MASSIP, Francesc. *La ilusión de Ícaro. Un desafío a los dioses. Máquinas de vuelo en el espectáculo de tradición medieval y sus pervivencias en España*. Madrid: Centro de Estudios y Actividades Culturales, 1997.

- MASSIP, Francesc; KOVÁCS, Lenke. *La teatralitat medieval i la seva pervivència*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona: Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona, 2017. (Història de les Arts Escèniques Catalanes; 1)
- MOLAR, NOLASC DEL [Daniel Rebull i Muntanyola]. «Consueta de Santa Àgata». *Pyrene. Revista mensual de las Artes y de las Letras*, (Olot: Patronato de Estudios Históricos olotenses), any VII, núm. 55 (1955), p. 1534-1544.
- MOLAR, NOLASC DEL. «Un misal manuscrito del siglo xv en Olot». *Pyrene. Revista mensual de las Artes y de las Letras*, (Olot: Patronato de Estudios Históricos olotenses), any II, núm. 14, (maig 1950), pàgs. 429-433.
- QUIRANTE SANTACRUZ, Luis. «La ciudad en el templo: la Consueta de Santa Àgata». A: RODRÍGUEZ CUADROS, Evangelina (ed.). *Cultura y representación en la Edad Media (Actes del II Seminari de Teatre i Música Medieval d'Elx, 1992)*. Alacant; Elx: ICJGA, 1994, p. 171-189.
- RIQUER, Isabel de; GÓMEZ MUNTANÉ, Maricarme. *Las canciones de Sant Joan de les Abadesses. estudio y edición filológica y musical*. Barcelona: RABLB, 2003.
- ROMEU I FIGUERAS, Josep. *Teatre hagiogràfic*. Barcelona: Barcino, vol. I, estudi, p. 45-55; vol. II, edició, 1957, p. 35-66.
- ROMEU I FIGUERAS, Josep. *Teatre català antic* (ed. a cura de Francesc Massip i Pep Vila). 3 vol. Barcelona: Institut del Teatre: Curial Edicions Catalanes, 1994-1995. (Biblioteca de cultura catalana; 78).
- VIDAL I PINELL, Ramon. «Personalitat religiosa i aportació polifacètica a la cultura catalana de Nolasc Rebull. Producció intel·lectual de Nolasc Rebull». *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 1982-1983, p. 17-46.
- VIDAL I PINELL, Ramon. «Nolasc Rebull, record i valoració». *Alimara. Revista de Pensament Cristià (Olot)*, 7, (primavera 1984), p. 14-16.

***Consueta del misteri
de la gloriosa
santa Àgata***

Fitxa de lectura

Autor

ANÒNIM

Títol

Consueta del misteri de la gloriosa santa Àgata

Manuscrit

Fons Nolasch del Molar de l'Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya

Edicions

MOLAR, Nolasch del (ed.). «Consueta de santa Àgata». *Pyrene. Revista mensual de las Artes y de las Letras*, (Olot: Patronato de Estudios Históricos olotenses), VII:55, 1955, p. 1534-1544.

ROMEU I FIGUERAS, Josep. *Teatre hagiogràfic*. Vol. I, estudi, p. 45-55; vol. II, edició. Barcelona: Barcino, 1957, p. 35-66.

MASSIP, Francesc; KOVÁCS, Lenke. «The Late Medieval Catalan Play of Saint Agatha: Introduction, Text and Translation». A: EMERSON, Cathérine; LONGTIN, Mario; TUDOR, Adrian P. (eds.). *Performance, Drama and Spectacle in the Medieval City. Essays in Honour of Alan Hindley*. Leuven: Peeters, 2010, p. 267-294.

Personatges

Són dotze: santa Àgata, Quincià, Afrodísia, l'algutzir, les tres filles d'Afrodísia, els dos consellers, el jove seductor, el criat del pretor i sant Pere. També hi ha personatges sense relleu, poc definits i difosos: els botxins, el poble.

Gènere

Teatre hagiogràfic, sense esment de música ni de cants.

Sinopsi

Amb un estil net i precís, i una línia de teatre profà (Afrodísia i les filles, Quincià i el galant) la peça s'aparta de la típica obreta de sants. S'acosta a l'esperit renaixentista per la tònica realista, pel deix de poesia profana que incorpora, per la força del

moviment intern que procuren els seus personatges. El pretor Quincià desitja Àgata, jove bonica, verge i noble que defuig el pretendent i s'estima més consagrar la seva vida a Déu. El romà vol fer-la canviar de propòsit i per això l'encomana a Afrodísia i les seves filles, que l'acaren a un jove seductor per tal de doblegar el seu esperit i enfangar-la en el vici. Frustrats els propòsits per la resoluta negativa d'Àgata, que és la protagonista absoluta de l'obra, la noia acaba essent torturada davant la seva fermesa. L'autor posa de relleu els patiments soferts durant l'empresonament. Manca el final, en què ben segur, seguint Voràgine, apareix sant Pere, voltat de resplendor, que la guareix de les ferides a la presó i possiblement l'acull a la glòria celestial un cop traspassada. A la *Rappresentazione di Santa Agata vergine* (Florència, Giovanni Baleni, 1591), la brutalitat de les tortures sobre la jove innocent revolta el poble contra Quincià que, en la fugida, cau i mor i els diables se l'enduen a l'infern, mentre Àgata ret l'esperit i dos àngels li posen corona i palma i la puguen al paradís en una «nugioletta».

Text en línia

<https://archive.org/details/ita-bnc-scr-0000272-001/mode/2up>

Consueta del misteri de la gloriosa santa Àgata

PERSONATGES

SANTA ÀGATA
QUINCIÀ
AFRODÍSIA
L'ALGUTZIR
LES TRES FILLES D'AFRODÍSIA
ELS DOS CONSELLERS
EL JOVE SEDUCTOR
EL CRIAT DEL PRETOR
SANT PERE
ELS BOTXINS
EL POBLE

CONSUETA DEL MISTERI DE LA GLORIOSA SANTA ÀGATA

*Primo, en un cadafal hage un pretor nomenat QUINCIÀ,
lo qual estiga un poc apartat dels altres de casa ab dos
assessors necessaris al misteri. Dels altres personatges,
així necessaris com no necessaris, segons se mostrarà
en dit misteri ésser mester. I diga QUINCIÀ als dits
assessors, demanant consell:*

QUINCIÀ

- Mos consellers i assessors,
a vosaltres ho dic los dos,
dau-me consell, [si bé poreu],
per remei del que oireu.
- 5 Jo veig en aquesta ciutat
no hic só temut ni gens honrat,
així com só de baixa mà;¹
per ço de mi cas no s'hic fa.
Per ser comissari i pretor
- 10 i ministre d'emperador
deuria ésser per tots temut,
per tots honrat i ben volgut.

LO PRIMER CONSELLER

- Aqueix defalliment, senyor,
és notori i coneixedor;
- 15 la gent no veu que vós façau

1 Baixa mà, 'de classe social ínfima' (DCVB). A les *Vides de Sants Rosselloneses* (VSR), traducció de la *Legenda aurea* de Varazze (Da Varazze 1977), s'anota: «com ell [Quincià] fos home no-noble e luxuriós e avar, qui adorava ídoles, senta Àgata s'esforçava de pendre per muller» (VSR II, 261). Tot el que aquí proposen els consellers (vv. 13-50), a VSR es resumeix així: «per ço que ell, qui era no-noble, que fos per ella temut, e per ço com era luxuriós, que usàs de la bellesa d'ella; e com era avar, que pogués raubar les riqueses d'ella; e com era idolàtrix, que la fesés sacrificar als déus» (*ibídem*). Regularitzem la grafia del català del segle XIII de VSR.

coses perquè temut siau;
i si honor anau cercar,
primer l'hauu amb fets gonyar.

- Perquè us honren com a senyor
20 deveu mostrar molta rigor,
fer sentir vostra potestat
tenint sotmesa la ciutat.

LO SEGON CONSELLER

- Pus vós podeu posar les mans
sobre los qui són cristians,
25 aquí us podeu cruel mostrar
faent aquells sacrificar.

[fol. 2r]

LO PRIMER CONSELLER

- Ací està una donzella,
de son cors noble i molt bella
i del llinatge més honrat
30 que sie en tota la ciutat.
Àgata lo seu nom se diu,
i en sa casa ricament viu;
segons diuen, és cristiana
i en sa llei² té molta fama.

Diga QUINCIÀ:

QUINCIÀ

- 35 Ja la conec, sens parlar més,
i sé molt bé ella qui és:
gran desig tinc de l'alcançar
perquè la me'n pogués menar.

LO SEGON CONSELLER

- Pus és gentil i de noblesa
40 i senyora de gran riquesa,
amb ella honrar-vos poreu
subjugant-la al que volreu.

2 'Devoció fidel', 'afecte', 'estimació' (DCVB).

En tot açò podeu fengir
que ho feu per la llei mantenir,
45 i sots color d'honestedat
complireu vostra voluntat.

Així posareu gran terror
en la gent i sereu senyor;
fins els minyons vos amaran
50 i per temor vos honraran.

Diga QUINCIÀ, als dos, quasi regraciant:

QUINCIÀ

Aqueix camí, cert, me par bo;
jo tinc per bé de provar-ló.
La donzella venir faré
i vostre consell serviré.

Vage a L'ALGUTZIR i diga-li:

QUINCIÀ

55 A vós ho dic, mon algutzir,
feu Àgata ací venir;
anau-hi prest, que així em plau,
i vós sens ella no vingau.

Diga L'ALGUTZIR amb reverència:

L'ALGUTZIR

Vostre manar, senyor, faré,
60 i en aquell no mancaré.

[fol. 2v]

*Vage L'ALGUTZIR a cercar SANTA ÀGATA i,
com sie amb ella, diga-li cortesament:*

L'ALGUTZIR

Àgata, donzella honrada,
dels déus siau ben exalçada.
Lo nostre senyor Quincià
vos mana que vingau allà.

Diga ella amb molta humilitat:

SANTA ÀGATA

65 No són aqueis los desigs meus,
que res faça per vostres déus.
Déu Jesucrist és mon delit,
qui és etern i infinit.

Diga L'ALGUTZIR, avisant-la:

L'ALGUTZIR

Donzella, així no parleu
70 quan davant lo senyor sereu,
per quan ell no pot comportar
que d'aqueix Déu oge parlar.

Diga ella amb molta fermetat:

SANTA ÀGATA

Pertot allà ont jo seré,
a Ell tostemps confessaré;
75 faça que es vulla Quincià,
que lo contra dir no em farà.

Diga ell:

ALGUTZIR

Veniu amb mi de bona amor,
que així ho mana lo pretor,
qui manament m'ha fet esprés,
80 sens vós davant no li vingués.

Diga ella, començant a caminar:

SANTA ÀGATA

Per servir Déu hi vull anar
i sens temor a ell parlar.
Qui tem lo senyor temporal,
serveix lo rei celestial.

*Vagen los dos assentadament³ i, com
sien davant QUINCIÀ, faça-li acatament
QUINCIÀ, i diga-li a ella:*

QUINCIÀ

- 85 Donzella molt agraciada,
 per bé siau vós arribada.⁴
 Jo us he tramesa a cercar
 perquè amb vós tinc a parlar.
 Contada m'han la mala sort,
90 com vostre pare i mare són morts
 i vós en casa sou restada
 soleta i desconsolada.
 Per ço, donzella, si volreu,
 amb mi venir vós ne poreu,
95 i cobrareu vostra alegria
 tenint ma bona companyia.
 Ja sabeu que só gran senyor
 i ministre d'emperador.
 Per mi sereu molt favorida
100 i a tot vostre pler servida.

[fol. 3r]

*Diga ella amb gran audàcia, negant lo que
diu QUINCIÀ:*

SANTA ÀGATA

- Si mon pare i mare morts són,
 són fora dels treballs del món.
 Tots per aquí havem passar,
 que ningú se'n pot escusar.
105 Si jo en casa só restada,
 no em tinc per tant desconsolada
 confiant en nostre Senyor,
 lo qual serà mon defensor.
 Jo no vull amb tu alegria,

3 'assenyadament', 'amb discreció' (Romeu, 1957, II, p. 40n).

4 Aquest vers (com el v. 242) és pràcticament idèntic al que canta la Trinitat en coronar l'Assumpta a les portes del cel de la Festa d'Elx: «Vós siau ben arribada» (v. 251).

- 110 ni manco vull ta companyia,
per molt que sies gran senyor,
que major és lo que jo ador.

Diga ell, afalagant-la:

QUINCIÀ

- Deixau-vos d'aqueix Déu parlar,
que no el puc oir nomenar.
115 Feu lo que us dic per vòstron bé,
i jo molta honra us faré.

Diga ella:

SANTA ÀGATA

- Per molt que et sàpia més greu,
vull confessar Jesús mon Déu.
Tu del que dius te pots callar,
120 que no poràs res acabar.

Diga-li ell, tot indignat:

QUINCIÀ

Jur-vos, donzella, per mon déu
que us tractaré com mereixeu,
Pus no compreneu vòstron bé,
amb mal conèixer-lo us faré.

[fol. 3v]

*Diga a l'ALGUTZIR, mostrant molta
indignació:*

- 125 Feu-la'm d'ací tant prest llevar
i menau-la empresonar,
que en cert molta raó té
que hage mal, pus no vol bé.

Prenga-la l'ALGUTZIR i men-la a la presó;⁵ i en lo camí, caminant, diga l'ALGUTZIR a ella:

ALGUTZIR

Jo us havia ben avisada
130 que no li fósseu malcriada;
molt hi devíeu més pensar
en gordar-vos de mal parlar.

Diga ella, caminant:

SANTA ÀGATA

Ara em fa Déu molta mercè,
que permet açò per mon bé;
135 més estim ser empresonada
que si a casa era tornada.

Com sien arribats a la presó, deix-la aquí l'ALGUTZIR i torn-se'n al cadafal. I en l'interval que l'empresonarà i se'n tornarà, diga lo pretor als CONSELLERS:

QUINCIÀ

Mos consellers, ¿què m'hi direu,
i quin consell m'hi donareu?
¿Com la poré jo convertir
140 i a mon voler fer-la venir?

Diga lo PRIMER CONSELLER:

PRIMER CONSELLER

Si us semblarà bo mon consell,
pendreu aquell per bon remei;

5 A VSR l'empresonament de la santa es produeix més endavant quan, després de fracassar la prova del bordell, Quincià intenta doblegar-la amb argumentacions que la santa desbarata amb fermesa fins al punt que el confon (VSR, II, p. 263). El dramaturg dobla les reclusions d'Àgata per acrièixer el dinamisme escènic amb els trasllats de la captiva d'un lloc a l'altre i amb els diàlegs tot fent camí.

- millor camí no puc saber
per ginyar-la⁶ a vostre voler.
- 145 En aquesta ciutat habita
Eufrodísia, de mala vida;
ses filles tals com ella són
i fan pecar a tot lo món:
la mare que es posa venal,
150 mostra a sa filla que sia tal.
Feu la donzella allí menar,
que amb ella es puga criar. [fol. 4r]
Jo tinc fiança que en pocs dies⁷
sabrà totes llurs dolenties;
155 après, venir fer-la poreu,
presta per tot lo que voleu.

*Diga QUINCIÀ, quasi alegrant-se per lo bon
consell:*

QUINCIÀ

- Aqueix consell millor me par
que altre que en sabés pensar.
La dona ací venir faré,
160 la donzella li comanaré.
(*Diga QUINCIÀ a un PATGE o SERVIDOR:*)
Tu, servidor, sens més tardar
ves Afrodísia cercar.
Digues-li que jo la suplic
vinga ací per son profit.

Diga lo SERVIDOR amb molta voluntat:

LO CRIAT

- 165 Prest està lo bon servidor
per fer lo que mana el senyor.
(*Vage lo servidor a cercar la dona, i diga-li:*)

6 'persuadir i induir amb enginy' (DCVB).

7 A VSR la santa és lliurada «a una bagassa que havia nom Afrodísia, e havia nou filles, qui eren d'aquella mateixa lletgesa, que li aconsellassen, per trenta dies, que ella mudàs tot lo seu coratge» (VSR, II, p. 261).

Madona, jo us vinc a cercar
i de part del senyor pregar,
per cosa que li satisfà,
170 que prestament vingau allà.

Diga ella:

AFRODÍSIA

Ara mateix hi vull anar;
vós me poreu acompanyar.
(*Gir-se a ses filles i diga:*)
Mes filles, fins allà iré
i tan prest ací tornaré;
175 si entretant algú venia,
serviu-lo amb molta alegria.
(*Vagen, i com sien denant QUINCIÀ, diga-li ella:*)
Mantinga déu a sa mercè!

Diga ell:

QUINCIÀ

Vós siau venguda per bé!

[fol. 4v]

(*En lloc apartat, diga-li ell:*)
Lo perquè us he feta venir
180 ara ho poreu de mi oir.
Teniu esment en lo que us dic,
que ja us porà fer molt profit.
Àgata tinc jo en mes mans,
la qual té llei de cristians;
185 vull-li fer mon déu adorar
i en aquell sacrificar,
i pus és tan gentil donzella,
volria'm dar bon temps amb ella;
i en res no em vol consentir
190 ni presa res tot lo meu dir.
Pus en açò teniu doctrina
i lo saber de Celestina,
per ço us he feta arribar,
que la us volria comanar.

- 195 Ja compreneu lo que vull dir;
 per ço no us vull més detenir.
 Mostrau ara vostra ciència
 i dau-hi bona diligència;
 i d'açò jo us satisfaré,
 200 que mos diners no hi planyeré.

Diga ella:

AFRODÍSIA

- Senyor, deixau-ho per a mi;
 jo ho faré venir a bon fi.
 En ma casa feu-la menar,
 que totes li pugam parlar.
 205 Jo tinc filles que en això
 entenen tant i més que jo.
 Com a tantes escaparà?
 Tot lo que vós volreu farà.

*Isquen los dos de l'apartament, i diga
 QUINCIÀ a l'ALGUTZIR:*

[fol. 5r]

QUINCIÀ

- Traeu del càrcer la donzella
 210 i menau-là en casa d'ella.

*Dient «en casa d'ella», fassa senyal que ho
 diu d'Afrodísia, i vage-se'n ella en sa casa i
 L'ALGUTZIR a la presó. I, en l'interval, diga
 SANTA ÀGATA, faent oració:*

SANTA ÀGATA

- Oh, rei etern i gloriós,
 esperança dels pecadors,
 a vós qui sou Déu infinit,
 coman mon cos i l'esperit.
 215 Amb delit só i molt repòs
 en aquest càrcer tenebrós.
 Suplic la vostra magestat
 hage mercè de mon pecat.

*Dit açò, arribe la dona en son cadafal, i,
arribant, vulla assinistrar ses filles, dient:*

AFRODÍSIA

Filles, viviu alegrement
220 i dau-vos pler en lo jovent.
Com més joïoses estareu,
més galanes vos mostrareu.
Manteniu-vos tant com poreu,
i, així, goig a tots fareu,
225 perquè no perdam nostre guany
i pugam viure sens afany.
Ara us amen perquè sou belles,
i no [ho] faran quan sereu velles.
Quan veureu que no en faran cas,
230 haureu a fer lo que jo faç.
Una donzella ací vindrà
de part del pretor Quincià;
feu amb ella lo que poreu,
segons de mi primer veureu.

*Dit açò, sia arribat l'ALGUTZIR a la presó,
i diga a SANTA ÀGATA:*

ALGUTZIR

235 Donzella, prest eixiu d'aquí,
que us ne teniu venir amb mi.

[fol. 5v]

*Com ella sia eixida, començant a caminar,
diga faent oració, caminant:*

SANTA ÀGATA

Oh, mon Senyor, eternal Déu,
suplic-vos a mi no deixeu;
en lo que hauré fer i dir
240 vostre favor puga sentir.

*Arribats que sien a casa d'Afrodísia, deix-la
l'ALGUTZIR, i reben-la totes amb gran
acatament, i diga-li AFRODISÍIA:*

AFRODISÍA

- Oh, donzella agraciada,
 per bé siau vós arribada.
 ;Quant deveu nostres déus lloar
 que us han volguda tal criar!
- 245 Gentil de cos, rica de béns,
 que sou plasent a totes gents
 i teniu plena llibertat
 de viure a vostra voluntat.
- Cert, mal fareu, pus teniu béns,
 250 si no els despeneu amb bon temps,
 donant-vos pler entre senyors,
 pus ne teniu de servidors.

Diga SANTA ÀGATA:

SANTA ÀGATA

- Oh, dona, molt anau errada
 tenint-me per tant endreçada.
- 255 La gentilesa ni los béns
 no són sinó aplecs de turments.
 La gentilesa és benefici
 si a Déu ne fem sacrifici;
 los béns no són ben esmerçats
 260 que no sien per ell donats.
- Qui més en aquest món tindrà,
 de més compte donar haurà;
 aquell se porà dir ben ric
 qui serà pobre d'esperit.
- 265 I vós deixau-vos d'afermar
 que déus al món puguen regnar.
 Un sol Déu és de tots senyor,
 al qual dó jo tot lo meu cor.

[fol. 6r]

Diga AFRODISÍA:

AFRODISÍA

- D'aqueix tal Déu no parreu més;
 270 de vostre cor no en farà res.

Promet-vos, si creure'm voleu,
que molt gran senyora sereu.

Diga SANTA ÀGATA:

SANTA ÀGATA

Altre Déu no vull confessar,
que per altre no em puc salvar.
275 Del que voleu, no en parreu més,
perquè no us vull creure de res.

Diga la PRIMERA FILLA a SANTA ÀGATA:

PRIMERA FILLA

No vullau perdre lo jovent
del qual podeu servir la gent;
preneu lo món segons com ve
280 per vòstron pler i vòstron bé.

Diga SANTA ÀGATA:

SANTA ÀGATA

A mon senyor jo vull servir,
i lo jovent a ell oferir;
dels béns del món és lo major
sacrificar a Déu son cor.
285 Los delits que haurem amats,
amb fort turment seran venjats,
quan en l'altre món tots serem
i estretament compte en darem.

Diga la SEGONA FILLA a SANTA ÀGATA:

SEGONA FILLA

Amau la gent, pus sou amada;
290 per això sou al món criada,
que altre no us emportareu
sinó lo pler que us hic dareu.

Diga-li SANTA ÀGATA:

SANCTA ÀGATA

Lo fi per què ens ha Déu creats
és que per ell siam salvats,
295 que per tostemps pugam regnar,
si serà tal nòstron obrar.

Diga la TERCERA FILLA a SANTA ÀGATA:

TERCERA FILLA

Pensau que no hi ha pler complit
sinó donar al cos delit;
seguíu lo món servint la gent,
300 pus ho requer vostre jovent.

Diga-li SANTA ÀGATA:

SANTA ÀGATA

Lo que al món par galania,
quant envers Déu és modorria.⁸
Ningú porà pendre delits
en aquest món i en paradís.

[fol. 6v]

*EUFRODÍSIA, veent que no la poden
inclinat, mostre-se enutjada, i faça-la
entrar en la cambra i diga-li:*

AFRODÍSIA

305 Perquè pugau estar soleta,
entrau en aqueixa cambreta;
pensau en vós lo gran profit
que us pot venir del que us he dit.

8 *Modorria*, 'qualitat de babau', 'beneiteria' (Romeu, 1957, II, p. 53n)

*Entre-se'n a la cambra, i pos-se en oració
i diga:*

SANTA ÀGATA

Senyor, ver Déu i gloriós,
310 a vós ofir jo lo meu cos;
guardau-lo de confusió
i de caure en temptació.
Vós sou mirall de castedat:
ajudau-me en aquest combat
315 que em perturba lo meu sentit
amb acte del mal esperit.
Donau-me esforç, Senyor de glòria,
i de l'enemic malvat victòria;
pus vos plau al foc fer-me estar,
320 guardau-me, Senyor, de cremar.

*Rest agenollada, a denotar que continua
sa oració, fins que haurà de parlar al
JOVE. Vinga lo dit JOVE i, entrant, salude
EUFRODÍSA, dient:*

LO JOVE

Mantíngan-vos los déus, senyora.

Diga-li ella, resaludant-lo:⁹

AFRODÍSA

Cavaller, vingau en bona hora.
En la cambra [hi] ha una donzella;
jo us dó a vostre pler aquella.
325 Si la podeu fer inclinar,
promet-vos que us faré estrenar.¹⁰

9 'tornant-li la salutació' (DCVB).

10 'donar estrenes, recompensar' (DCVB).

*Entre ell, mostrant-se alegre, i, trobant
aquella en sa oració i no faent cas d'ell,
sol·licite-la ell d'amors, dient:*

LO JOVE

Gentil senyora graciosa
i de mon cor molt amorosa,
per vós ací jo só vengut:
330 donau-me, senyora, salut.
Girau los ulls del vostre cors:
veureu un vostre servidor
lo qual teniu encativat
i de la vostra amor nafrat.

[fol. 7r]

335 Hajau de mi compassió;
no em façau morir en presó.
Afluixau mon cruel turment,
donant-me vostre cos placent.

*Acabant la proposada cobla, toque-la
honestament al braç. Quasi rebujant-
hi, ella, sentint-se tocada, alçant-se, gir
contra ell amb molta ferocitat i diga-li:*

SANTA ÀGATA

¿Què fas ací, cap de penat,
340 home del diable damnat?
Per ton parlar tan bestial
cremaràs al foc infernal.
Los diables te goriran
d'aqueix mal que dius sents tan gran.
345 Ves-te'n amb ells; no et vull ací,
que no hauràs poder en mi.

*Vage-se'n lo JOVE tot espantat, i passant
davant AFRODÍSEA, diga-li fellaonament:"*

11 'iradament' (DCVB).

JOVE

¿Malament siau rossegada¹²,
na mala dona descarada!
¿Per què m'haveu així burlat,
350 fent-me restar tan afrontat?

*I vage-se'n sens més i, estant meravellada,
la dona vage a SANTA ÀGATA i diga-li,
reprenent-la:*

AFRODÍSIA

¿Per què haveu així tractat
lo jove, qui és mon criat?¹³
Bé hi devíeu, donzella, pensar
en casa mia mal parlar.

Diga SANTA ÀGATA quasi fellonament:

SANTA ÀGATA

355 He-li dit lo que convenia,
satisfent a sa vilania;
i a vós dic ara lo mateix,
perquè vòstron viure ho mereix.

*Mostre-se Afrodísia enutjada per lo que
SANTA ÀGATA li diu i perquè no la pot
revocar de son prepòsit; i, sens més, vage-
se'n a dar-ne raó a QUINCIÀ. I essent allí,
diga-li QUINCIÀ:*

QUINCIÀ

¿Què em dieu, madona honrada,
360 de la donzella comanada?

12 'malfamada' (DCVB).

13 *Criat*, en el sentit de 'familiar, amic' (Romeu, 1957, II, p. 56n).

Diga ella:

AFRODÍSIA

Jo us dic, senyor, de la donzella,
no puc res acabar amb ella:
tant és a son parer fermada,
que em fa estar mig encantada.

[fol. 7v]

365 Tant prest serien convertides
les dures roques i amollides.¹⁴
Amb lo que en ella he fet,
n'he fetes caure més de cent.
Vós, senyor, feu lo que volreu,
370 però res no hi acabareu.

*I vage-se'n ella sens més; i QUINCIÀ rest
molt enutjat, i diga a l'ALGUTZIR:*

QUINCIÀ

Anau amb ella, algutzir:
feu la donzella ací venir.

Diga l'ALGUTZIR:

ALGUTZIR

Noble senyor, molt prestament
fet serà vostre manament.

*Vagen l'ALGUTZIR i la dona; i entretant
diga QUINCIÀ als assessors:*

QUINCIÀ

375 Ja haveu vista la mala nova
que m'ha dita aquesta dona.

14 «Sàpies que abans hauries roques amollegades e ferre així com plom tornat que no l'hauries de la sua pensa e de la fe crestiana, revocada, aquesta poncella» (VSR II, p. 262).

Digau-me, doncs, què s'ha de fer,
pus d'ella no puc res haver.

LO PRIMER CONSELLER

Dissimulau tot lo passat,
380 com si d'ell no fos res estat,
i cercau-li ocasió
amb què prest faça la raó.

LO SEGON COSELLER

Perquè pugau prest acabar,
que la façau sacrificar,
385 i, si son Déu vol mantenir,
a mala mort feu-la morir.

*Com l'ALGUTZIR amb la donzella sien aquí,
diga QUINCIA a SANTA ÀGATA:*

QUINCIA

Digau, donzella, prestament,
qui sou vós i de quina gent:
jo vull saber la nació
390 i la vostra condició.¹⁵

Diga SANTA ÀGATA amb molta humilitat:

SANTA ÀGATA

Donzella só allibertada
i en aquesta ciutat nada,
de molt riques i nobles gents
segons denoten mos parents.¹⁶

[fol. 8r]

395 Sirventa só d'aquell sol Déu
qui cel, terra i la mar feu;
a ell tinc jo per mon senyor,
oferint-li tot lo meu cor.

¹⁵ «—Digues-me tu de quina condició est» (VSR II, p. 262).

¹⁶ «—No tan solament eu són franca, mas bé et dic que som de noble llinatge, segons que la mia parentor testimonieja» (*ibid.*).

*Diga amb molta supèrbia, quasi tenint a
ella per vana:*

QUINCIÀ

En vós mateixa variaü,¹⁷
400 ni convé res del que parlau:
primer vos sou feta lliberta;
ara, sens més, vos feu sirventa.¹⁸

Diga ella:

SANTA ÀGATA

Aqueixa és llibertat vera:
servir Déu amb amor sencera.¹⁹
405 Tu penses tenir llibertat
i ets catiu de ton pecat.

Diga ell amb indignació:

QUINCIÀ

Vejam com vos ajudareu
de la llibertat que dieu:
elegiu de sacrificar,
410 o vostra vida acabar.²⁰

Diga ella amb molta humilitat:

SANTA ÀGATA

Per fer-te tu home prudent,
no sé on tens lo sentiment:

17 'Us contradieu' (Romeu, 1957, II, p. 59n).

18 «—Si tu ets franca, per què et demostres de servil condició? [...] Si tu dius que sies franca, per què dius que sies serva?» (VSR II, p. 262).

19 «—Per ço que eu som serventa de Déu, e per això eu mostro la mia persona servil [...] Sobirana franquesa és aquella en la qual és provada la servitut de Crist» (*ibid.*).

20 «—Elig ço que tu voldràs, ço és: que sacrifiques als déus o sostengues diversos turments» (*ibid.*).

me vulles fer sacrificar
i los diables adorar.²¹

Diga ell:

QUINCIÀ

415 Pus parles amb mala criança,
de ta boca pendré venjança.²²
(*Diga a l'ALGUTZIR:*)
Prest, algutzir, feu-la lligar
i davant mi fort galtejar.²³

*Ara l'ALGUTZIR mane als sarjants que
la lliguen i li donen moltes galtades. I,
mentre la lliguen, diga ella:*

SANTA ÀGATA

Contenta só de bona amor
420 [sofrir] pena per mon Senyor²⁴
... molt més h... ell ...
... rem de ... e ...

*Ara facen... cerimònies de galtejar i,
havent d... molt per no allargar lo misteri,
faça'ls restar²⁵ QUINCIÀ, i diga a ella:*

21 «—Sàpies que eu som molt meravellada de tu, qui ets savi, per ço com t'has girat en tan gran follia que tu digues que aquells sien tos déus» (VSR II, p. 262-263). «Yo veig gran folia en tu, car dius que les ídoles sien tos déus. E tu pars savi e no ho est; ans ets posat en gran error, car desitges vida de demonis» (*Flors Sanctorum*) (FS) (Da Varazze, 2022, p. 167).

22 «—Quines paraules m'has destrempades! Sàpies que si tu no sacrificques als déus, que eu te faré morir ab diverses turments» (VSR II, p. 263)

23 «E adoncs En Quincià manà que hom la ferís amb les palmes» (*ibid.*).

24 «Sàpies que eu me delit en aquestes penes, així com si eu ausia un bon missatge, o veia cell que eu molt am, o si eu trobava molt gran tresaur» (*ibid.* 263). «Jo em delit en aquestes penes, així com si jo oïa un bon missatge, o veia aquel Senyor que jo molt am, o com si atrobava un gran tresor» (FS, p. 168).

25 'parar, abstenir-se de continuar' [la tortura] (Romeu, 1957, II, p. 61n).

QUINCIÀ

Donzella desventurada,
 vejam siada.
 425 Si vols aqu[ell déu] deixar
 ton mal parar
 sinórà
plarà.

[fol. 8va]

Responga ella humilment:

SANTA ÀGATA

Per molt que em vulles maltractar,
 430 no em faràs mon Senyor deixar.
 Confiant jo en son poder,
 no tinc a res tot quant pots fer.
 Si em prometràs cruel turment,
 salvatgines o foc ardent,
 435 de tot me pot Déu deslliurar,
 i per això a tu damnar.²⁶

Diga ell molt indignat:

QUINCIÀ

Jo vull provar la qüestió:
 ton Déu si porà més que jo.
 (Gir-se a l'ALGUTZIR i diga-li:)
 Algutzir, feu-la al pal lligar
 440 i feu-la fort bastonejar.

Diga l'ALGUTZIR:

26 «Si tu em vols turmentar amb bèsties salvatges, ausit lo nom de Crist, seran manses dom[a]des, e si m'aparelles foc amb què em vulles cremar, mantenent me vendrà ros del cel saludables, que m'amministraran los Àngels. E si tu em vols nafrar ni turmentar, eu hauré Sant Esperit qui em defendrà dels teus turments» (VSR II, p. 263); «Si tu em turmentes amb bèsties salvatges, quan hauran oït lo nom de Jesucrist tantost seran dompdes; e si aparelles foc amb què em vulles cremar, mantinent vendrà aigua del cel qui amortarà lo foc» (FS, p. 168).

ALGUTZIR

Noble senyor i singular,
prest serà fet vostre manar.

*Lo pal sie ja al catafal del pretor; i mane
l'ALGUTZIR als sarjants la hi lliguen i
la bastonegen. I, mentre la lligaran i
aparellaran los impropis per lo turment,
diga ella al pretor:*

SANTA ÀGATA

¿No saps que lo gra del forment,
sinó que passe gran turment,
445 no pot ésser ben netejat
ni per menjar aparellat?
Així mateix mon esperit,
sinó que sia el cos afligit,
no fruità de la dolçor
450 de contemplar son Creador.²⁷

*Ara sie lligada y f[acen los] sarjants
cerimònies [de bas]tonejar, y quant
[hauran acab]at diga QUINCIÀ:*

QUINCIÀ

.....
.....
.....
.....²⁸

27 «Car negun hom no pot lo forment bé estar en los orris [graners] si hom no el bat ben fortament l'espiga d'ell, així que sia en palles tornada. Enaixí la ànima mia no pot entrar en paradís amb victòria del martiri si tu no fas lo meu cos turmentar als teus maellers [botxins]» (VSR II, 264).

28 Versos il·legibles perquè el full de paper està foradat en aquest punt (com l'anvers corresponent als anteriors vv. 419-428). Devien desenvolupar la rèplica de Quincià: «—Oges! Renega Crist e adora els déus!» (*ibid.*, p. 263).

Diga-li ella:

SANTA ÀGATA

455

²⁹ [fol. 8vb]
 ni tingues pietat de mi
 460 per veure'm turmentar així,
 per quant ara és arribat
 lo que jo tant he desitjat.

Diga QUINCIÀ:

QUINCIÀ

Pus tant ho tens a gran delit,
 jo te'n daré ton cor complit.
 (*Diga a l'ALGUTZIR:*)
 465 Perquè es puga ben deportar,
 feu-li les mamelles tallar.

Diga l'ALGUTZIR:

ALGUTZIR

Així com ho haveu manat,
 serà, senyor, executat.

Diga als sarjants:

Alto, sarjants! Feu meravelles:
 470 segau-li totes les mamelles.

*Los sarjants, amb gran diligència, facin
 la cerimònia de segar les mamelles amb la
 major crueltat que poran; i, estant ella en
 lo turment, diga amb gran plant, faent oració:*

29 La resposta d'Àgata glossaria: «—Auies, home foll! Les tues paraules són fades e vanes e sollen l'àer. Oh home mesquí, senes seny e senes enteniment!» (*ibid.*, p. 265).

SANTA ÀGATA

Jesús, senyor, Déu gloriós,
enviau-me vostre socors.
Per vostra santa Passió,
donau-me consolació.

475 Vullau, Senyor, ésser present
en aquest meu cruel turment
amb què m'arranquen lo meu cor.
Ajuda-me, lo meu Senyor.

*Com hagen fet la cerimònia, face-la lo
pretor deslligar, i diga a l'ALGUTZIR:*

QUINCIÀ

Vós, algutzir, fareu açò:
480 que la torneu a la presó
.....
..... sarà³⁰

*Ara... a la presó i l'ALGUTZIR ... sent-se
tornat, pos-se ella com si feye oració; i
vinga l'apòstol en forma de metge ... gran
resplendor,³¹ i diga:*

..... lo mal pretor
..... vostre cor
485 aflight
..... dit.³²

30 Els versos irremeiablement mutilats per un forat i les humitats haurien de desenvolupar les ordres de Quincià: «e manà que no hi entrés metge ni que no li donés hom pa ni aigua» (*ibid.*, p. 264).

31 «les guardes vseren la gran clartat que era en la càrcer, mantenent fugiren tots esperdutz» (*ibid.*, p. 265).

32 Aquests versos devien ser pronunciats per l'apòstol sant Pere que arriba a mitjanit acompanyat d'un infant qui duia llum e ungüents» i li diu: «Sàpies, Àgata, que jatsia açò que el pretor t'haja turmentada, tu has molt treballat per tes paraules. E, jatsia açò que les tues mamelles t'haia toltes, aquell turment li tornarà en amargor» (FS, p. 169). Un cop sanada, Quincià torna a ordenar una nova tortura: l'embolcallà tota nua en carbons ardents, i llavors es produí un terratrèmol que aterrà el Palau del cònsol i va matar alguns consellers. El poble es revoltà i responsabilitzà Quincià per haver torturat la donzella, que va retre l'esperit a la presó.

Altres títols de la col·lecció

Quatre textos d'Ignasi Iglésias

Cinc textos de Rosa Victòria Gras i Perfontan •

Cinc textos de Rosa Victòria Gras i Perfontan ••

Quatre textos de Rosa Victòria Gras i Perfontan •••

Tres textos de Manuel de Pedrolo

Tres textos de Josep Palau i Fabre

Tres textos de Ferran Soldevila

La vesita, de Joan Ferrandis d'Herèdia

El ventríloc, de Joan Brossa

Lucrècia o Roma llibre, de Joan Ramis i Ramis

Tal faràs, tal trobaràs, d'Eduard Vidal i Valenciano

Indian Summer, de Rodolf Sirera

Tres textos de Jordi Teixidor

Tres textos de Ramon Vinyes

Tres textos de Maria Aurèlia Capmany

Tres textos de Màrius Gifreda

Dos textos de Josep Pous i Pagès

Tres textos de Josep Maria Muñoz Pujol

Quatre sàinets de Francesc Renart i Arús

Comèdia de Cornei, anònim

Quatre textos de Frederic Soler 'Serafí Pitarra'

Tres textos de Carles Soldevila

Tres textos de Jaume Vidal Alcover

De les dotze peces hagiogràfiques conservades del teatre tardomedieval català, només una es dedica a una heroïna femenina: santa Àgata, malgrat que ordes, gremis i confraries de l'època eixien a la Processó de Corpus amb «entremesos» més o menys desenvolupats dedicats a santes que exhibien els seus símbols.

Àgata de Sicília o Àgueda (Catània, Sicília, ca. 231-ca. 251) hauria estat una jove que va morir com a màrtir durant els primers temps del cristianisme. És venerada com a santa en tota la cristiandat i és la patrona de les dones, constituint una de les festes d'inversió del cicle hivernal, eco llunyà de les Matronàlia romanes o d'altres precedents del món arcaic, en què es capgiraven els rols socials. En molts pobles de cultura mediterrània, era una jornada en què les dones s'emparaven de l'espai públic: tocaven campanes a rebat, encenien una foguera i organitzaven un ball en cercle exclusiu, on els mascles no hi podien intervenir, a risc d'endur-se una atzagaiada. La santa siciliana ha estat relacionada amb Afrodita, la deessa de l'amor i la bellesa, una filiació sorprenent, harmoniosa i profícua.

La Consueta del misteri de la gloriosa santa Àgata va ser descoberta i editada per Nolasch del Molar (El Molar, Priorat, 1902-Barcelona, 1983), nom religiós del frare caputxí Daniel Rebull i Muntanyola, que ingressà a l'ordre dels Caputxins el 1918 i va ser ordenat sacerdot el 1926. El manuscrit de santa Àgata es conserva actualment al fons Nolasch del Molar de l'Arxiu dels Caputxins de Catalunya i Mallorca, al convent de Sarrià, a Barcelona.